

МОВОЗНАВЧА ПРАГМАТИКА В КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ПОГЛЯДІВ НА ВЕРБАЛІЗАЦІЮ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ

Л.В. Шулінова, канд. філол. наук

ВИВЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МОВИ В НОРМАТИВНОМУ ВУЗІВСЬКОМУ КУРСІ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ»

Розглянуто основні інноваційні методи навчання мови в школі, їх специфіку та можливість впровадження в навчальний процес.

The article researches the main innovation teaching methods of language at school, their specifications and possibility of educational realization.

Сучасний стан розвитку суспільства потребує вдосконалення й розвитку системи освіти, що сприятиме вихованню нових поколінь розбудовників Української державності в нових умовах загальносвітових глобалізаційних процесів. Тому виправданим і мотивованим є оновлення не лише формальних, структурних засад, а й передусім змістового наповнення освіти: впроваджуються освітні інновації через нові чи вдосконалені навчальні технології, проекти, програми, методи, прийоми, засоби та форми навчання й виховання. Саме вони мають стати основою навчання студентів у курсі «Методики викладання української мови в школі».

На наш погляд, доцільно окрему лекцію присвятити розгляду питань, пов'язаних із запровадженням новітніх технологій, прийомів, методів та форм навчання української мови в сучасній школі. Акцентуємо на тому, що інноваційна освітня діяльність нині набуває особливого значення, що відбито у відповідних нормативно-правових актах: Законі України «Про загальну середню освіту»; Законі України «Про освіту»; Законі України «Про інноваційну діяльність»¹; «Державній програмі розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 роки»²; «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності»³ та ін. У цих нормативних освітніх документах наукові інновації визначено як головний чинник стабільного розвитку країни.

Для оволодіння навичками застосування інноваційних технологій на уроках української мови в школі зі студентами доцільно на лекціях розглянути основні теоретичні засади (поняття й категорії, історію питання), ознайомитися із сучасними методами, з'ясувати їх специфіку, організацію роботи, а на практичних заняттях детально на прикладах уроків – можливості й доцільність впровадження новітніх методів, прийомів і форм навчання.

Основними ключовими поняттями, якими оперуватимемо, будуть: *технологія; інновація; інноваційна діяльність; інноваційна освітня технологія; інтерактивний; інтерактивне навчання.*

Технологію розглядатимемо як способи організації діяльності учнів, різноманітні методи та прийоми досягнення педагогом навчальної мети; управління педагогічними процесами.

Інновацію – як те нове, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому вдосконалені чи нові системи: освітні, дидактичні, виховні; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організацію навчання й виховання; технології управління навчальними закладами, системою освіти⁴.

Інноваційну діяльність – як розробку , поширення та впровадження освітніх інновацій.

Інноваційну освітню технологію розумітимемо як сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання та управління, об'єднаних єдиною метою; добір операційних дій педагога з учнем, у результаті яких суттєво покращується мотивація учнів до навчання⁵.

Інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу.

Інтерактивне навчання – як таку спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, що має на меті створити умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Розглядаючи сучасний урок української мови, зважаємо на обов'язкове поєднання традиційних та інноваційних методів, прийомів та форм навчання, що зорієнтовані на краще засвоєння учнями навчального матеріалу й підвищення якості знань і вмінь. Інноваційна педагогічна діяльність передусім пов'язана з відмовою від усталених штампів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості. Наголошуємо, що сучасні методичні інновації полягають у застосуванні інтерактивних методів, прийомів та форм навчання.

Детальніше розглядаємо специфіку інтерактивного навчання. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес вибудовується на основі дотримання засадничої умови: постійна, активна взаємодія всіх учнів, тобто це є співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивна взаємодія виключає і домінування одного учасника навчального процесу над іншими, і домінування однієї думки над іншими. Організація інтерактивного навчання передбачає: моделювання життєвих ситуацій; використання рольових ігор; спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Розглянемо інноваційні методи, які доцільно запроваджувати у шкільну практику навчання української мови.

Розумовий штурм (мозкова атака, мозковий штурм) – вільне накопичення значної кількості ідей щодо запропонованої теми (спочатку без критичного осмислення). Мета застосування цього методу – зібрати якомога більше ідей, думок, поглядів щодо обговорюваної проблеми чи теми від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу. Після повідомлення теми уроку, назви тексту чи якогось слова учням пропонується упродовж 2-3 хвилин самостійно записати все, що вони думають чи знають про назване. Далі, коли учні закінчать працювати індивідуально, вони працюють у парах (близько двох хвилин), розповідаючи один одному, що знають чи думають з цієї теми. Потім учитель пропонує учням поділитися своїми думками, знаннями з класом. Учитель цікавиться думкою учнів, контролює, коригує висловлювання. Можна організувати дискусію, обговорення різних поглядів на ту чи іншу проблему. Отже, мозковий розумовий штурм спонукає учнів до розвитку уяви та творчості, дає можливість вільно висловлювати свої думки, дискутувати.

Мікрофон. Метод, пов'язаний із загально груповим обговоренням, надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою позицію чи думку. Доцільно організувати роботу так:

- поставити запитання класу;
- запропонувати якийсь предмет, котрий виконуватиме роль уявного мікрофона (за відсутності справжнього); учні передаватимуть його один одному, по черзі беручи слово;
- надавати слово лише тому, у кого мікрофон;

- запропонувати учням говорити лаконічно і швидко (не більше однієї хвилини);
- підчас відповідей не коментувати й не оцінювати їх.

«Мозайка» («Ажурна пилка») – використовується для створення такої ситуації на уроці, яка дає змогу учням працювати разом над засвоєнням значної кількості інформації за короткий проміжок часу. Може замінити лекції, коли початкова інформація повинна бути запропонована учням перед власне уроком вивчення нового матеріалу або доповнює такий урок. Цей метод заохочує учнів допомагати один одному вчитися, навчаючи. Організація роботи може бути такою: клас ділимо на групи; кожна група отримує частину матеріалу, необхідного для вивчення і працює над його засвоєнням протягом 5-7 хвилин; далі по два учні з кожної групи утворюють «експертну групу», обговорюють вивчене в своїх групах, ставлять один одному запитання (робота триває приблизно 10 хвилин); інші учасники груп у цей час виконують запропоновані вчителем завдання за вивченим; «експерти» повертаються у свої групи і розповідають про почуте від інших, систематизують увесь матеріал, відповідають на запитання учнів своїх груп; кожна група знайомить однокласників із висновками щодо вивченого матеріалу; учитель підсумовує новий матеріал, у разі потреби доповнює висловлене учнями. Наприклад, цей метод може бути досить ефективним при вивченні теми «Розділові знаки при прямій мові» чи «Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні».

Грунування (асоціативний куц) – спонукає учнів думати вільно й відкрито з певної теми. Застосування цього методу спрямоване на стимулювання мислительної діяльності дітей, на встановлення зв'язків між окремими поняттями. Може бути використаний для актуалізації опорних знань і вмінь, а також на стадії рефлексії. Доцільний для підбиття підсумків з вивченої теми чи розділу з української мови. Організуємо роботу так: обираємо й пропонуємо тему з широким потенціалом для асоціативного мислення, цікаву для учнів; пишемо ключове слово або фразу посередині аркушу паперу, на слайді чи на дошці; учні записують слова, фрази, які спадають на думку відповідно до теми; коли всі ідеї, асоціації записані, потрібно встановити зв'язки між поняттями (словами), де це можливо; 4-5 учнів представляють свої грона (асоціативні куці); обговорюємо результати роботи всім класом чи у парах.

Сенкен (сенкант) – це п'ятирядковий неримований вірш, який застосовується на уроках мови як засіб заохочення учнів до розмірковувань щодо запропонованої чи обраної теми. Для складання сенкенів учні повинні дотримуватися таких вимог:

- перший рядок має містити слово, яке позначає (називає) тему;
- другий – опис теми, який складається з двох і більше слів;
- третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і складається з трьох і більше слів;
- четвертий рядок є фразою з чотирьох і більше слів, висловлює ставлення до теми, почуття;
- п'ятий – складається з одного слова (це може бути синонім, антонім чи спільнокореневе слово; іноді завдання вчитель добирає індивідуально для кожного учня).

«Акваріум». Це один із методів кооперативного навчання, коли учні працюють у малих групах, ефективний для розвитку навичок спілкування в малих групах, вдосконалення вмінь дискутувати та аргументовано відстоювати власну думку. Доцільно звернути увагу на те, що може бути запропонований лише за умови, якщо учні вже мають певні навички роботи в групах. Організовуємо роботу класу так:

- учитель об'єднує учнів у групи по 4-6 осіб;
- одна з груп сідає в центрі класу (або на початку середнього ряду в класі, де стоять парти у три ряди); це потрібно для того, щоб відокремити основну групу від слухачів;
- основна група отримує завдання для проведення групової дискусії (прочитати завдання вголос, обговорити його, дійти спільної думки або підсумувати дискусію за 4-6 хвилин);
- поки основна група займає місце в центрі класу і організується до роботи, вчитель знайомить решту класу із завданням і нагадує правила роботи в малих групах;
- коли основна група працює, вголос обговорюючи запропоноване завдання, учні у зовнішньому колі (решта класу) слухають, не втручаючись у хід обговорення;
- по закінченні відведеного для дискусії часу члени групи повертаються на свої місця, а вчитель ставить класу

запитання (Чи погоджуєтеся ви з думкою групи? Чи ця думка була достатньо аргументованою, доведеною? Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?); на це відводиться близько трьох хвилин;

- далі в «Акваріумі» місце займає інша група й обговорює іншу тему, проблему;
- наприкінці вчитель повинен підбити підсумки групової роботи, подякувати учням за вдалу роботу, висловити побажання й зауваження щодо вдосконалення навичок роботи в малих групах.

«Прес». Метод для навчання учнів дискутувати, займати й переконливо аргументувати визначену позицію з питань, що обговорюються. Організація роботи:

- роздати матеріали, у яких зазначено чотири основні етапи методу «Прес»: 1) висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд на проблему, починаючи зі слів «я вважаю, що...»; 2) поясніть, на чому ґрунтуються доведення, аргументуйте, починаючи зі слів «тому, що...»; 3) наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, які демонструють ваші доведення, використовуючи вислів «наприклад...»; 4) узагальніть думку, зробіть висновок, починаючи словами «отже, ...; таким чином...»;
- пояснити, якщо учням не все зрозуміло, дати відповіді на запитання учнів;
- запропонувати спочатку за бажанням спробувати учням застосувати цей метод.

Звертаємо увагу на те, що етапи методу можна адаптувати, пропонуючи учням наводити кілька варіантів свої думок або прикладів із використанням синонімічних засобів зв'язку тексту. Доцільно застосовувати метод «Прес» практично на всіх уроках, коли виникає потреба аргументувати школярам свої думки.

Після розгляду на лекції окреслених питань, пропонуємо на практичних заняттях більш детально опрацювати інноваційні методи навчання, моделюючи уроки з української мови. Для зразка можемо скористатися допоміжною методичною літературою, у якій наведено плани-конспекти уроків із використанням інтерактивних технологій⁶, проте застерігаємо, що більшість опублікованих уроків є так званими відкритими, тобто такими, що потребували спеціальної додаткової

підготовки учнів. Тому пропонуємо студентам творчо і критично поставитися до зразків, обравши для себе найбільш доцільні методи, прийоми, форми роботи, цікавий фактичний мовний матеріал, і розробити власні уроки, що сприятиме виробленню фахових навичок викладання української мови.

¹Загальна середня освіта: Збірник нормативно-правових документів. – Ч.1. – К., 2003; ²Нормативно-правове забезпечення освіти. – Ч.2. – Х., 2004; ³Там само; ⁴Даниленко Л.І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. - № 3. – С.70–74; ⁵Там само. – С.70–74; ⁶Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В.І. Щербина, О.В. Волкова, О.В. Романенко. – Х., 2005; Нестандартні уроки з української мови та літератури. Випуск 1. / Упорядн. К.Ю. Голобородько. – Х., 2006.

А.А. Калетнік, канд. філол. наук

СУЧАСНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОГО ОБІРУНТУВАННЯ

У статті розглянуті питання, пов'язані з укладанням практичного посібника з діалектології української мови. Посібник передбачає наявність оптимальної для навчання довідкової частини; розділу, де представлені схеми практичних занять і завдання для самостійної роботи студентів відповідно до діючих навчальних планів та програм; розділу з блоками вправ різного типу та зразками контрольних тестових завдань для кредитно-модульної системи навчання студентів.

The article deals with problems, concerning the practical manual in Ukrainian dialectology. This manual includes historical and theoretical information in the most condensed form, the issue where the scheme of practical tasks and the tasks for student's individual work according to actual curriculum are represented; the issue with blocks of different tasks and examples of tests for credit and module system of student's education.